

(”Naapurit”). Siinä Gross kuva- si, miten pienen koillispuolalaisen kylän puolalaiset aivan omin neuvoin surmasivat satoja juutalaisia naapureitaan kesällä 1941. Grossin kirjasta lähti liikkeelle toista maailmansotaa koskevien myyttien uudelleenarviointi. Vaikeinta on ollut myöntää se, että puolalaiset eivät olleet vain sivustakatsojia saksalaisten toimeenpanemassa holokaustissa.

Puolan mutkikkaan ja traagisen historian kipukohdat kuvastuvat myös siinä kiinnostuksessa, jota nykyään tunnetaan toisaalta itänaapureille menetettyjä alueita (Kresy), Puolan ”Karjalaa” kohtaan, ja toisaalta hävinneeltä Saksalta otettujen länsialueiden, Sleesian ja Pommerin saksalaista menneisyyttä kohtaan. Johnsson siteeraa Włodzimierz Kalickia, joka kuvaa saksalaisen Breslaun barbaarista pakko- muuntamista puolalaiseksi Wrocławiksi 1940-luvun lopulla.

Johnssonin ja Lautelan kirja oikoo myös eräitä sitkeitä Puolaa koskevia myyttejä. Yksi niistä on koskenut Puolan maatalouden takapajuisuutta. Maatalouden rakennemuutos oli kuitenkin nopeaa 1980- ja 1990-luvuilla, ja maassa on nykyään enemmän yli sadan hehtaarin suurtiloja kuin Iossa-Britanniassa. Vaikka pikutiloja onkin paljon, niistä suurin osa on tarkoitettu lisäelannon hankkimiseen tai kotitarveviljelyyn.

Toinen myytti, jota kirjan tekijät ravistelevat, on naisen asema Puolassa. Suomesta katsottuna Puolan perhearvot ja sukupuoliroolit ovat varsinkin konservatiivisia, mutta naisten osuus yrittäjistä – 40 prosenttia – kuuluu nykyään Euroopan korkeimpiin. Puolalaisten naisten väitettään saaneen länsimaisia sisariaan itsenäisemmän roolin jo 1800-luvulla, jolloin taloudellinen vastuu siirtyi kapinoivilta ja Siperiaan karkotetuilta miehiltä naisille.

Kirjan suurin puute on toimintu- styön huolimattomuus puolan- kielisten nimien ja sanojen kohdalla. Virheitä on kiusallisen paljon. Sekaannusta voi aiheuttaa myös puolalaisten muotojen käytäminen hallitsijoiden vakiintuneiden nimien sijaan, esim. Jadwiga (suom. Hedvig), Kazimierz Suuri (Kasimir Suuri) ja Jan (Juhana). Mazowszen maakunta puolestaan tunnetaan suomeksi nimellä Masovia, ja voi kysyä,

missä määrin on aiheellista puhua Danzigista Gdańskina ennen vuotta 1945. Kiusallista on myös lukea kirjallisuuden klassikoiden väärin käännettyjä nimiä – esimerkiksi äsken kuolleen nobelistin Czesław Miłoszin upea itäeurooppalaisen ihmisen henkinen muotokuva *Rodzina Europa*, joka on suomeksi ”Koti-Eurooppa” tai ”minun Eurooppani”, ei ”eurooppalainen perhe”.

Tapani Kärkkäinen

Oman tien kulkijan muistelmia

Richard Pipes: *Vici. Memoirs of a Non-Belonger*. New Haven and London: Yale University Press, 2003. 264 s.

Richard Pipesin nimi on tuttu kaikille Venäjän tutkijoille ja niin on myös hänen merkittävä poliittinen roolinsa, joka kylmän sodan aikana edesauttoi hänen leimautumistaan sekä neuvostovastaiseksi kiihkoilijaksi, joka oli maailmanrauhalle vaarallinen. Muistelmissaan – joiden nimi tarkoittaa ”olen elänyt” – Pipes valottaa kiintoisasti niin Harvardin vuosiaan, sijoittumistaan amerikkalaiseen Venäjän tutkijoiden kenttään kuin myös toimintaansa Washingtonissa kansallisen turvallisuusneuvoston palveluksessa, jolloin hänen ideansa ilmeisesti vaikuttivat hyvinkin voimakkaasti Reaganin Neuvostoliiton-poliitiikkaan. Pipes kertoo myös nuoruudestaan Puolassa ja perheensä paosta natsien miehittämän Puolan ja Saksan halki Italian kautta USA:han. Kirjassa on siis paljon kiintoisaa *human interest*-materiaalia, mutta sen tärkein anti lienee kuitenkin kirjoittajan tilinteko amerikkalaisiin sovjetologeihin, joita hänen ei voi sanoa pitäneen kollegoinaan.

Kirjan alaotsikko *Memoirs of a Non-Belonger* viittaa tekijän selityksen mukaan siihen, ettei häntä ole koskaan kiinnostanut valtavirran *group think*, vaan hän on aina pitänyt parempana muodostaa mielipiteensä itsenäisesti.

Kirjan otsikko voisi olla myös *vici* eli ”olen voittanut”. Kirjoittaja selostaakin ilmeisellä tyytyväisyydellä sitä, miten hänen poliittisten suositustensa vastustajat erehtyivät argumenttiansa joka kohdassa. Pipesin perusideana oli, että Neuvostoliitto oli pantava puolustuskannalle ja tavoitteena pidettävä koko tuon valtion olemuksen muuttamista, sillä ”pahuus” kumpusi suoraan sieltä, eikä ollut vain reagoimista poliittisen ympäristön uhkiin. Pipesin tulkinnan mukaan Neuvostoliitto ei ollut enempää vakaa kuin populaarikaan. Hän piti sitä rikollisena järjestelmänä, jota piti yllä vain kyynisen nomenklaturan oma etu. Sovjetologian valtavirtaan nähden Pipes on äärimmäisen myrkyllinen ja katsoo, ettei vastaavaa rahan haaskausta tutkimuksen alalla ole koskaan historian kuluessa tapahtunut. Newyorkilainen taksikuski ymmärsi hänen mielestään paljon enemmän kommunismista kuin useimmat professorit. Pipesin

mielestä kyseessä on rinnakkaisilmio sille, että koulutetumpia ihmisiä on tutkimusten mukaan yleensäkin helpompi huijata kuin vähemmän koulutettuja. Presidentti Reagan näyttää Pipesin kuvauksen perusteella sopivan psykologialtaan lähinnä viime mainittuun joukkoon. Hän ei ollut intellektuelli, mutta hänen vahvuutenaan oli ”yksinkertainen mieli” (*simple mind*).

Sama perusidea pätee Pipesin mukaan historiantutkimukseen yleensäkin. Kuvitelma siitä, että historiassa tärkeintä olisivat ”alatasen” tapahtumat, on löyhällä perustalla. Poliittisen historian ainutkertaisten ja satunnaisten tekijöiden ignorointi vääristää ja trivialisoi historiaa. Ihmisen kuvitteluolosuhteiden tuoteeksi vie hakoteille: ihmisellä on kuin onkin olemus ja tiedämme esimerkiksi sen, että hän aina uskoo yliluonnollisiin ilmiöihin, pyrkii hankkimaan omaisuutta ja elämään perheittäin. Bolševikit uhmasivat kaikkia näitä asioita ja heidän valtansa oli sen vuoksi tuhoon tuomittu. Pipes on hyvin skeptinen myös sen suhteen, että politiikan tutkimus, sosiologia tai psykologia pystyisivät käsittämään ihmisluontoa. Hän katsoo, että paremman koulutuksen poliittiseen elämään antaisi – historian ohella – vaikkapa puutarhanhoito. Puutarhaansa hoitavan on pakko ymmärtää, että hän voi muokata materiaaliaan vain tiettyyn pisteeseen saakka, mutta ei sen kauemmas. Tätä ei sen sijaan ymmärtänyt esimerkiksi Stalin, joka tietävästi inhosi puutarhanhoitoa.

Pipesin kirja on tulvillaan huopaisia anekdootteja ja mainioita luonnehdintoja niin amerikkalaisesta akateemisesta maailmasta kuin muualtakin. Mukana vilahdtaa myös Helsinki, josta Pipes vuonna 1957 ensi kerran matkusti Neuvostoliittoon, Viipuriin. Jälkimmäisen kaupungin tekemä

ahdistava vaikutelma näyttää yhä olevan tuoreena hänen mielestään.

Akateemisen maailman valtavirran kanssa Pipes ei näytä oikein tulleen toimeen Harvardin kultakauden eli toisesta maailmansodasta Vietnamin sodan syttymiseen ulottuvan aikakauden jälkeen. Pipesin Neuvostoliiton syntyyn liittyvä varhaisteos sai kyllä hyvän vastaanoton ja samoin yleisesti ottaen myös Venäjän vanhaa kommentia koskeva esitys. Sen sijaan esimerkiksi laaja kaksiosainen Struve-elämäkerta kerrassaan ignoroitiin ja suunnilleen samoin on käynyt muillekin myöhemmille teoksille, esimerkiksi Venäjän vallankumouksen historialle. Avain tällaisen kohtelun ymmärtämiseen on Pipesin mukaan vallitseva muoti, jonka mukaan historiaa on kirjoitettava ”alhaalta”. Itse tekijä arvioi, että tällainen ajattelu perustuu virheelliselle käsitykselle, jonka mukaan ihmisen käytöstä ohjaavat aina ja kaikkialla samat voimat. Itse asiassa tällainen hegeliäinen näkemys on hänen mielestään yhtä absurdi kuin se on pöyhkeäkin. Myös hänen omat kokemuksensa Washingtonista osoittavat, ettei historiasta pidä etsiä liian nokkelia ja monimutkaisia selityksiä. Ratkaisevat asiat voivat olla varsin banaaleja. Omaan metodiaan Pipes kutsuu ”tahallisen eklektiseksi”: joskus tärkeimmät vaikuttavat voimat historiassa ovat esimerkiksi taloudelli-

sia, joskus muita. Historioitsijan ammattitaito on siinä, että hän osaa erottaa ratkaisevan tärkeät tekijät vähemmän tärkeistä. Hän voi käyttää erilaisia metodeja, kuten kirurgi käyttää erilaisia instrumentteja. Tällaisen ammattitaitoisen ”eklektismin” erottaa halvoista jäljitelmistä se, että siinä tutkija paneutuu kohteeseensa kaikinpuolisesti. Historioitsijan on myös kyettävä esittämään asiansa selkeästi ja kauniisti, kirjoittaja arvioi ja viittaa myrkyllisesti johonkin postmodernistiin, jonka mielestä selkeä kirjoittaminen on ”taantumuksellisen ajattelun” tunnusmerkki.

Oliko ja onko Pipes sitten venäläisvihaaja, kuten takavuosina usein väitettiin? Itse hän tämän kieltää, vaikka arveleekin, että tiedostamattomalla tasolla on puolalainen tausta saattanut jotakin vaikuttaa suhteessa Venäjään. Toisaalla hän kuitenkin ilmoittaa arvostavansa suuresti venäläistä älymystöä, joka taas on jotakin aivan muuta kuin maan alemmat kansankerrokset. Tiettyä aggressiivista antipatiaa näyttää Pipesin mielessä joka tapauksessa olevan niin entisen Neuvostoliiton potentiaatteja kuin näitä aikoiinaan nöyrästi palvellutta kansaakin kohtaan.

Pipesin julkaisuluetteloon odotetaan vielä täydennystä: vuonna 2001 aloitettu Venäjän aatehistoria ilmestyy lähivuosina.

Timo Vihavainen

Tšetšenia — Venäjän kohtalonkysymys

Matthew Evangelista: *Tšetšenian sodat. Hajjoaako Venäjä?* Keuruu: Suomen Rauhanpuolustajat - Like, Pystykorva-sarja, 2004.

Yhdysvaltalainen valtiotieteiden professori Matthew Evangelista

on kirjoittanut hyvin dokumentoidun ja näkemyksellisen tutkimuksen Tšetšenian sotien poliittisista taustoista. Evangelista toimii rauhantutkimusohjelman johtajana Cornellin yliopistossa. Valtiotieteiden lisäksi hän on opiskellut mm. Venäjän historiaa ja